

ІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО БАНКУ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ

Для сучасної міжнародної системи, і як її складової міжнародної банківської системи, стали характерними інтеграційні процеси, які приводять

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

до створення різноманітних інтеграційних структур. Сьогодні наступним етапом в розвитку міжнародних економічних зв'язків та інтенсивності інтеграційних процесів стало створення регіональних банківських систем, які створюються в рамках регіональних та субрегіональних інтеграційних об'єднань. Регіональні банки розвитку займають проміжне положення між національними банками і групою Всесвітнього банку в наданні сприяння країнам, що розвиваються, у розвитку національної економіки, економічного співробітництва і регіональної інтеграції.

Регіональні міжнародні кредитно-фінансові установи створюються поступово, відповідно до певних етапів розвитку міжнародних економічних зв'язків та інтенсивності інтеграційних процесів. Перші регіональні банки були створені в другій половині ХХ сторіччя. Першим серед міжнародних регіональних банків можна вважати Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) [1], який було засновано у 1958 р. країнами-членами ЄС. Поступово регіональні банки та інші актори міжнародної банківської системи створюються практично у всіх регіонах. Це Міжамериканський банк розвитку (далі – МАБР)[2] створений в 1959 р. з метою надання допомоги в прискоренні економічного і соціального розвитку в Латинській Америці та Карибському басейні, Африканський банк розвитку(далі – АфБР) [3], створений в 1963 р. на підставі рекомендації ЕКА, Азіатський банк розвитку (далі – АЗБР) [4], створений в 1965 р. під егідою Економічної комісії для Азії і Далекого Сходу, з метою сприяння економічному зростанню і співпраці в регіоні Азії і Далекого Сходу. Регіональні банки діють у відповідних економічних регіонах і переслідують цілі, які випливають з потреб країн, що розвиваються. Розходження між ними обумовлені в основному рівнем економічного розвитку країн, що відносяться до різних континентів: Азії, Африки і Латинської Америки. Вони мають схожі цілі – це розвиток економіки, економічного співробітництва та інтеграції у регіоні. У них однотипний порядок формування пасивів, однакова форма правління. (Президент, Рада директорів, Рада керівників-АЗБР, Рада керівників і Комітет Ради керівників, Рада директорів-виконавців-МАБР, Президент, Рада керуючих, Адміністративна рада-АфБР), ідентичні об'єкти кредитування – переважно інфраструктура, сільське господарство, добувна промисловість. Характерною рисою регіональних банків розвитку є участь у них не тільки країн, що розвиваються, а й розвинутих країн. Приблизно одна третина членів банків розвитку – саме промислово розвинуті країни. Оскільки розподіл

голосів у радах директорів банків відповідає внеску учасника, промислово розвинуті країни, що виконують функції донорів, мають великий вплив на регіональні банки розвитку.

Маючи багато спільного, регіональні фінансові установи в той же час мають свої власні особливості, які відображають причини їх створення. політичні, економічні особливості регіону.

Зміни в геополітичній та економічній ситуації в Європі наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст., перехід країн Центральної та Східної Європи та країн – колишніх республік СРСР від централізованої економіки до ринкової та розвиток в цих країнах демократичних інститутів були однією із підстав створення Європейського банку реконструкції та розвитку – принципово нової міждержавної структури, яка до того не мала аналогів ані за складом засновників, ані за своїми цілями і методами діяльності.

Для досягнення успіхів у трансформації економік країн Центральної і Східної Європи до рівня економіки Заходу, за допомогою численних міжнародних організацій, таких як: Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд та Європейське Економічне Співтовариство, було розроблено та засновано багато програм допомоги.

Дослідники історії створення ЄБРР, серед причин заснування ЄБРР зазначають недостатність досвіду МВФ та МБРР, членами яких були країни Центральної та Східної Європи, сприяння розвитку країнам у перехідному періоді; географічну близькість європейських країн, що зумовила можливість вирішення загальних регіональних задач, таких як: боротьба із забрудненням навколишнього середовища, створення загальної європейської енергетичної системи і загальної системи комунікацій та ін. На той час вирішення вказаних питань потребувало фінансування з єдиного міжнародного центру.

«Держави-засновниці вітають намір країн Центральної та Східної Європи сприяти практичному здійсненню на практиці багатопартійної демократії, зміцненню демократичних інститутів, верховенству права і повазі прав людини, а також їхню готовність здійснювати реформи з метою переходу до економіки, орієнтованої на ринок,» – зазначається в Преамбулі Угоди про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку .[5].

Як зазначається у виданнях ЄБРР, Банк був створений у відповідь на основні зміни в політичному та економічному кліматі в Центральній та Східній Європі .

ЄБРР планувався не як традиційний регіональний банк розвитку. Протягом обговорень щодо створення Європейського банку реконструкції та розвитку народилася інтегративна ідея поєднання рис різних інституцій: організації, що має можливість надавати гроші в борг іншим державам (як, наприклад, Світовий Банк та традиційні регіональні банки розвитку), а також організації, що надає гроші приватному сектору (як, наприклад, Міжнародна Фінансова Корпорація). Метою було створення єдиного фінансового центру, що надає позики, як для державного, так і для приватного секторів економіки: співпраця між різними департаментами однієї міжнародної організації, повинна бути менш складною, ніж співпраця двох міжнародних організацій.

Оскільки питання зв'язку між проектами, що фінансувалися Банком, та політикою певної держави, не були повністю вирішені, на цій конференції була оголошена необхідність дотримання країною-реципієнтом політичних вимог, що висуваються з боку ЄБРР. В подальшому ці вимоги – надання фінансової допомоги певній державі в залежності від політики цієї держави –були закріплені в нормах Угоди. (ці положення передбачені у статтях 1 та 8 Угоди про заснування ЄБРР) .

Відповідно до статті 1 Угоди про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку від 29 травня 1990 р.»*Мета Банку полягає в тому, щоб, роблячи внесок в економічний прогрес і реконструкцію, сприяти переходу до відкритої, орієнтованої на ринок економіки, а також розвитку приватної та підприємницької ініціативи в тих країнах Центральної та Східної Європи, які визнають і застосовують принципи багатопартійної демократії, плюралізму та ринкової економіки*».[5]

Новелою Угоди про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку є чітке визначення необхідності застосування державами-членами принципів багатопартійної демократії, плюралізму та ринкової економіки Статтею 8 Угоди зазначено, що Банк може здійснювати свої операції в країнах Центральної та Східної Європи, що послідовно реалізують перехід до економіки, орієнтованої на ринок, і до розвитку приватної та підприємницької ініціативи та застосовують, за допомогою конкретних заходів чи будь-яким іншим шляхом, принципи, викладені у статті 1 цієї Угоди. *У випадку, якщо будь-який член здійснює політику, не сумісну зі статтею 1 цієї Угоди, або у випадку надзвичайних обставин, Рада Директорів розглядає питання про припинення або будь-яку іншу зміну доступу такого члена до ресурсів Банку.*

До загальних політичних вимог також можна віднести стабільність політичних режимів, а також заборона на участь країни у військових діях та використання наданих кредитів на військові цілі.

Загальною функцією ЄБРР є те, що Банк «сприяє країнам-реципієнтам, членам Банку у здійсненні структурних і галузевих економічних реформ, включаючи демонополізацію, децентралізацію та приватизацію, щоб допомогти економіці в тому, щоб вони стали повністю інтегрованими у світову економіку» Для досягнення на довгостроковій основі своєї мети зі сприяння переходу країн Центральної та Східної Європи до відкритої економіки, орієнтованої на ринок, і розвитку приватної та підприємницької ініціативи Банк сприяє країнам-реципієнтам, членам Банку у здійсненні структурних і галузевих економічних реформ, включаючи демонополізацію, децентралізацію та приватизацію, щоб допомогти економіці в тому, щоб вони стали повністю інтегрованими у світову економіку. Можна погодитися з думкою дослідників практики ЄБРР, що усі функції ЄБРР спрямовані на вирішення двоєдиної задачі: сприяння переходу до демократії та ринкової економіки, заохочення підприємницької діяльності у країнах Центральної та Східної Європи, СНД та Прибалтиці.

Крім Угоди про заснування ЄБРР від 29 травня 1990 р. правову основу діяльності ЄБРР складають також інші [внутрішні] документи ЄБРР, до яких зокрема відносяться: Правила процедури Ради Керуючих, Правила процедури Ради Директорів і Правила внутрішнього розпорядку ЄБРР.

Слід зазначити, що Європейський банк реконструкції та розвитку був створений як комерційний банк (а не як традиційний банк розвитку); зокрема стаття 36 Угоди про заснування ЄБРР передбачає можливість розподілу чистого доходу між його акціонерами.

Правовий статус держав-членів Європейського банку реконструкції та розвитку визначено в Угоді про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку від 29 травня 1990 р.

Договірні сторони в Преамбулі до Угоди зазначили, що заснування багатостороннього фінансового інституту, європейського по своїй суті та широко міжнародного за своїм членським складом, допоможе досягненню зазначених цілей і створить нову та унікальну структуру співробітництва в Європі.

Дійсно, відповідно до пункту 1 статті 3 Угоди членство відкрито для двох категорій країн, які розділені на дві групи: «європейські країни» та

«неєвропейські країни, що є членами Міжнародного Валютного Фонду, а також для Європейського економічного співтовариства та Європейського інвестиційного банку.

Засновниками Європейського банку реконструкції та розвитку стали 40 учасників: всі існуючі на той період часу європейські країни (крім Албанії); країни з інших географічних регіонів – США, Мексика, Венесуела, Марокко, Єгипет, Ізраїль, Японія, Австралія, Нова Зеландія, а також дві європейські міжнародні організації (інституційні члени) – Європейське економічне співтовариство та Європейський інвестиційний банк. Засновником з найбільшою кількістю акцій стали Сполучені Штати Америки – 10% акцій. У зв'язку з цим фактом деякі вчені назвали ЄБРР «європейським банком з американським впливом» .

Членство в міжнародному регіональному банку одночасно двох міжнародних організацій – це друга новела ЄБРР. Де-факто Європейський Союз тричі є членом ЄБРР: держави-члени ЄС є членами Європейського інвестиційного банку та одночасно членами ЄБРР. Американський вплив в ЄБРР таким чином зменшено впливом ЄС.

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ). засновник ЄБРР, було засновано у 1958 р. країнами-членами ЄС. Згідно Статуту Банка , цілями створення Банку є розвиток спільного ринку шляхом інвестування грошових коштів на розвиток економіки держав-членів.[1] Структура Банку в значній мірі схожа зі структурою міжнародного банку реконструкції та розвитку. ЄІБ може залучати кошти на європейському та міжнародному ринках капіталів за рахунок емісії облігацій. Основні напрями вкладення коштів – розвиток енергетики, транспорту, телекомунікацій.

Стаття 18 Протоколу про Статут Європейського інвестиційного банку від 25.03.1957 зазначає, що у межах завдань, сформульованих у статті 267 цього Договору, Банкові належить надавати його членам чи підприємствам приватного чи публічного права *позики на інвестиційні проекти*, що їх плановано втілити на європейських територіях держав-членів у обсязі фондів, які неможливо отримати з інших джерел на розумних умовах.[1]

Визначаючи основні операції, в ст.20 закріплюються принципи здійснення операцій: У своїх операціях з надавання позик та гарантій Банкові належить дотримуватися таких принципів: забезпечити як найраціональніше використання фондів у інтересах Спільноти.

Крім того, Банк може надавати позики чи гарантії лише: (а) якщо, у разі проектів, що їх здійснюють підприємства виробничого сектора, сплату відсотків чи амортизацію покриває виробничий прибуток, а в інших випадках – якщо їх гаранту зобов'язання держави, в якій здійснювано проект, або гарантії надано у якийсь інший спосіб; та (б) якщо виконання проекту сприяє зростанню економічної продуктивності взагалі та пришвидшує втілення спільного ринку.

Такий стислий правовий аналіз мети створення, функцій та структури ЄІБ показує, що в Європейському регіоні вже існувала регіональна фінансова інституція, яка б при внесенні певних змін в статутні положення мала б можливість виконувати сучасні функції ЄБРР. Але європейська спільнота пішла іншим шляхом і поєднала фінанси вже існуючого міжнародного банку з фінансовими можливостями окремих держав та міжнародної організації, держави-члени якої є засновниками ЄІБ. Включаючи в назву слово «банк», Договірні сторони в Преамбулі до Угоди зазначили, що вони засновують багатосторонній фінансовий інститут, який допоможе досягненню зазначених цілей і створить нову та унікальну структуру співробітництва в Європі[5].

На сьогодні членами Банку є сорок дві європейські (включно з Україною з 1992 р.) і двадцять дві неєвропейські країни. Крім держав, членами засновниками) ЄБРР є також дві міжнародні міжурядові організації – Європейський Союз (як правонаступник Європейського Співтовариства) (далі – ЕС) та Європейський інвестиційний банк (далі – ЄІБ).

Якщо будь-який член не виконує будь-яких своїх зобов'язань перед Банком, Банк може призупинити його членство рішенням більшості не менше, ніж дві третини Керуючих, що представляють не менше, ніж дві третини загальної кількості голосів, на яку мають право члени. Член, стосовно якого прийняте таке рішення, автоматично перестає бути членом через рік, починаючи з дати призупинення, крім випадків, коли принаймні такою самою більшістю приймається рішення про відновлення зазначеного члена в його правах.

Україна стала членом ЄБРР та приєдналася до Угоди про заснування ЄБРР від 29 травня 1990 р. на підставі Указу Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» від 14 липня 1992 р. № 379/92 відповідно до умов, викладених у Постанові Ради Керуючих Європейського банку реконструкції та розвитку від 28 березня 1992 р. № 21[6]

Структура керівних органів ЄБРР аналогічна структурі керівних органів МБРР та інших регіональних міжнародних банків та закріплена у главі VI «Організація і управління» Угоди про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку .

Згідно зі статтею 22 зазначеної Угоди структура керівних органів ЄБРР є трьохступеневою і має такий вигляд:

- вищим органом Банку є Рада керуючих ;
- Рада директорів є виконавчим органом ЄБРР і несе відповідальність за керівництво загальною діяльністю Банку;
- Президент ЄБРР є законним представником Банку і керує поточною діяльністю ЄБРР під керівництвом Ради Директорів.

Загалом система органів управління Європейського банку реконструкції та розвитку схожа на систему органів управління інших міжнародних організацій.

Крім цього, у певних випадках у внутрішньо організаційному механізмі ЄБРР в окрему категорію посадових осіб виділяються віце-президенти або виконавчі віце-президенти (стаття 22 Угоди про ЄБРР, а також допускається створення будь-яких інших додаткових органів. Отже, можна говорити про те, що структура органів управління є прозорою. Така модель у подальшому підтримується системою звітності для можливості застосування системи стримувань і противаг у діяльності ЄБРР з метою його більш ефективного функціонування.

Усі повноваження Банку є прерогативою Ради Керуючих.

Склад, повноваження та процедура Ради Керуючих закріплені в статтях 23–25 Угоди . Так, Рада Керуючих представляє всі держави-члени ЄБРР, кожна з яких обирає одного представника та одного його заступника, на випадок відсутності представника. Кожний Керуючий і Заступник можуть бути відкликані у будь-який момент за бажанням члена, що їх призначив.

Рада керуючих збирається щорічно та обирає одного з Керуючих як Голову, що виконує свої обов'язки до обрання наступного Голови. За виконання своїх обов'язків Керуючі і їхні Заступники не одержують винагороди від Банку.

Правління збирається для прийняття рішень щодо стратегічних питань розвитку ЄБРР, обрання Директорів, призначення Президента тощо, раз на рік або в будь-який час на розсуд Ради Керуючих. Також засідання Ради керуючих може бути скликано Радою Директорів на вимогу не

менше п'яти членів Банку або членів, на частку яких припадає не менше однієї чверті загальної кількості голосів, на яку мають право члени. Засідання, що не є щорічними, називаються «спеціальними».

Повноваження Правління можна розділити на дві групи: виключні повноваження та ті, що можуть бути делеговані повністю або частково Раді Директорів Банку. Директори та їх заступники можуть бути присутніми на будь-якому засіданні Ради Керуючих і брати участь в її роботі

Порядок прийняття рішень Радою Керуючих загальним чином сформульовано у статті 25 Угоди про заснування ЄБРР, а більш повна процедура визначена у Правилах процедури Ради Керуючих.

Виконавчий орган ЄБРР представлений Радою Директорів, складається з 23-ох членів, які не є членами Ради Керуючих та обираються на наступних засадах:

I. Одинадцять членів обираються Керуючими, які представляють Бельгію, Грецію, Данію, Ірландію, Іспанію, Італію, Люксембург, Нідерланди, Португалію, Сполучене Королівство, Німеччину, Францію, Європейський Союз і Європейський інвестиційний банк. Чотири члени обираються Керуючими, які представляють країни-члени Центральної та Східної Європи, що мають право на одержання допомоги від Банку. Чотири члени обираються Керуючими, які представляють інші європейські країни-члени. Чотири члени обираються Керуючими, які представляють неєвропейські країни-члени. Процедура прийняття рішень та голосування на засіданні Ради Директорів, визначається Правилами процедури Ради Директорів. Президент Банку призначається Радою Керуючих більшістю голосів від загального числа Керуючих, які представляють більшість від загальної кількості голосів, на яку мають право члени, строком на чотири роки з правом переобрання на новий строк. Під час перебування на посаді, Президент не може бути Керуючим чи Директором або їх заступниками.

Для надання можливості Банку досягти своєї мети і виконати покладені на нього функції, на території кожної країни-члена Банку надаються статус, імунітети, привілеї і звільнення, передбачені главою VIII Угоди про заснування ЄБРР.

Юридичними підставами для приєднання України до Угоди про заснування ЄБРР є два правові акти. Перший правовий акт – це Постанова Ради Керуючих ЄБРР від 28 березня 1992 р., в якій були сформульовані умови, на яких Україна стає членом Європейського банку реконструкції

та розвитку. Другий правовий акт – це Указ Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» від 14 липня 1992 р. № 379/92].

Організаційно-правовий механізм міжнародно-правового співробітництва між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку здійснюється на двосторонній основі. Україна призначає своїх уповноважених представників: [*ex officio*] Міністра фінансів України, як члена Ради Керуючих ЄБРР, і [*ex officio*] Голову Правління Національного банку України, як заступника Керуючого від України – члена Ради Керуючих ЄБРР. У свою чергу ЄБРР забезпечує діяльність Постійного Представництва ЄБРР в Україні.

Комплексне врегулювання правового статусу постійних представництв ЄБРР в Україні, особливості діяльності Постійних Представництв ЄБРР в Україні, умови надання пільг і привілеїв для працівників Постійних Представництв в рамках діяльності Банку в Україні здійснюється на підставі Договору між Урядом України та Європейським банком реконструкції та розвитку про співробітництво та діяльність Постійного Представництва ЄБРР в Україні. Відповідно до розділу 2.01. статті 2 Договору між Урядом України та Європейським банком реконструкції та розвитку про співробітництво та діяльність постійного представництва ЄБРР в Україні від 12 червня 2007 р. ратифікований Законом України від 4 червня 2008 р., Банк та Посадові особи і Працівники Банку користуються на території України привілеями, винятками та імунітетами, викладеними у Главі VIII Угоди про Банк.

На підставі правового аналізу Статуту ЄБРР, мети створення. функцій, системи органів ми можемо визначити, що ЄБРР за своєю міжнародно-правовою природою та місцем серед суб'єктів міжнародного права є міжнародною організацією, а відповідно до виду – міжнародною економічною фінансовою організацією.

Інститут членства та окремі аспекти діяльності ЄБРР дають підстави стверджувати про наявність в європейській регіональній банківській системі окремої інтеграційної структури, яка включає в себе держави та міжнародні організації, багатосторонній фінансовий інститут, який допоможе досягненню зазначених цілей і створить нову та унікальну структуру співробітництва в Європі.

Створення та діяльність ЄБРР – це приклад інтеграційних процесів, які спостерігаються в сучасній світовій економічній системі, в рамках

і за допомогою яких сучасні актори міжнародного права вирішують сучасні проблеми, зокрема в політичній та фінансовій сфері

Література:

1. ПРОТОКОЛ (№ 5) об Уставе Європейського інвестиційного банку [Електрон.ресурс] Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_680/

2. Agreement Establishing the Inter-American Development Bank [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.jus.uio.no/>

3. THE AFRICAN DEVELOPMENT BANK [Електрон. ресурс] – Режим доступу: www.afdb.org

4. Agreement Establishing the Asian Development Bank (ADB Charter) [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.adb.org/>

5. Угода про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку [Електронний ресурс]– Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_062

6. Договір про заснування Європейської Спільноти [Електрон. ресурс] – Режим доступу http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017/

7. Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку : Указ Президента України від 14 липня 1992 р. № 379/92 // Збірник указів Президента від 30 вересня 1992 р. – 1992. – № 3.

8. Співробітництво України з Європейським банком реконструкції та розвитку [Електронний ресурс]: Співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями – Режим доступу до ресурсу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244829807